

VESPERDIENST STILLE OMGANG
19 maart 2010 – Begijnhof, Amsterdam
Overweging van ds. Hans Uytendogaardt

Johannes 6, 26,26-40.66-71

Onderweg naar het beloofde land. Veertig jaar, een mensenleven lang, werd Israël gespijzigd met brood uit de hemel en water uit de harde rots. gespijzigd om gaande te kunnen blijven in een dorre en vruchteloze omgeving.

Onderweg naar Pasen. Veertig dagen, beeld van een mensenleven dus, veertig dagen lang is de kerk onderweg naar de gedachtenis van kruis en verrijzenis van Christus. Tenminste van week tot week gespijzigd met brood en wijn waarin belichaamd wordt dat Hijzelf het is die ons gaande houdt.

Onderweg in die veertig dagen heel in het bijzonder hier in Amsterdam en op allerlei wegen naar hier toe, om gaandeweg te gedenken dat die teerkost onderweg met name dan ons leven draagt als wij beproefd worden door wat ziek maakt en de dood aan doet.

Onderweg is Jezus met een grote schare. Onderweg naar Pasen volgens de evangelist Johannes. Met als vraag: waardoor wordt nu die weg naar Pasen getekend. Onderweg is Jezus, rond de grenzen van het beloofde land. In het Noorden, daar waar nu nog steeds Israël enerzijds en Libanon en Syrië anderzijds aan elkaar grenzen en elkaar wederkerig buitensluiten tot nu toe. In dat grensgebied, noem het een woestijn, waagt Jezus zich en velen volgen hem daar. Volgen hem, omdat er kracht van hem uit gaat. Zoals Israël Mozes volgt, door de Rode Zee naar de woestijn. Op hoop van zegen de vrijheid tegemoet. En daar in dat niemandsland, daar worden ook zij gespijzigd, met een tekort dat een tegoed werd. gespijzigd door de kracht die van de zegen uitging waarmee Jezus dat weinige brood dat door de menigte werd aangereikt zeggende om het te breken en te delen. Dat gebeuren die hulpbehoevende menigte tot de conclusie dat deze rabbi de profeet was, sterker nog de messiaanse koning die zij verwachtten. En dus wilden zij boter bij de (twee) vis(sen). Er staat geschreven dat zij dachten Jezus met geweld mee te voeren om hem koning te maken. Koning die hen van alle kwaal zou kunnen bevrijden. Om te beginnen van de Romeinen.

En precies daar begint het verhaal van vanavond. Bij de vraag wie toch die Jezus is die zich aan dat volk uit handen geeft. Altijd weer is die vraag aan de orde – en moet die vraag ook aan de orde zijn – daar waar het brood gezegend, gebroken en gedeeld wordt als teerkost voor onderweg. Is hij die koning die ons, al naar onze behoefte, redt van alle kwaal? Of is hij degene die zichzelf ook aan mij meedeelt om in vrede te gaan waar ik uit eigen kracht niet kan gaan. De teerkost als een viaticum dat 'niet stuk te krijgen' is.

Daarover heeft Jezus het met die schare die hem gevolgd is naar de synagoge van Kapernaüm. Zij willen tekenen zien, verzadigd worden ten eigen gerieve. Maar hij neemt ze als het ware terzijde om ze uit te leggen wat zij ten diepste nodig hebben en wie hij daarin voor hen is. In het evangelie van Johannes gaat dat steeds hand in hand: de tekenen die Jezus geeft en de uitleg daarbij. Net zoals in de eucharistie de Tafel van de Schrift en de Tafel van de Heer als de twee brandpunten van een ellips verbonden zijn. Waarbij dan de gemeenschap als het ware de ellips is die door die brandpunten wordt bepaald en tot gemeenschap gevormd. Zonder brandpunten geen gemeenschap, maar omgekeerd ook zonder gemeenschap geen brandpunten.

Het teken van het brood en uitleg daarvan. Het wonderlijke is dat Jezus om dat teken uit te leggen gebruik maakt van beelden die hij ontleend aan Schriftgedeelten die rond Pasen hun plaats in de synagogaledienst hebben. Hij citeert uit Psalm 78(24)

‘manna om te eten liet hij op hen regenen
en brood uit de hemel gaf hij hun te eten.’

En in het spoor van dat woord zegt de profetie van Jesaja (55) dat die bijstand die God zijn volk zal geven in de volheid van de tijd het echte brood is, het ware voedsel voor mensen die in de woestijn, in de ellende (= ballingschap) verkeren. Mensen daar in de periferie van het beloofde land. Mensen ver van huis.

In zijn verbondenheid met die profetische traditie zegt Jezus: 'Ik ben dat brood uit de hemel'. Ik ben Gods nabijheid in persoon. En als we dan bedenken dat het woord 'hemel' in de joodse traditie dient om de Eeuwige, Gezegend zijn naam, aan te duiden, dan kunnen we verstaan hoe de evangelist Johannes Jezus als Gods mensgeworden woord kan herkennen in het brood dat gebroken en gedeeld wordt.

In die identificatie waarmee Jezus zichzelf aanduidt als het brood uit de hemel, het manna voor onderweg, ligt ook besloten waartoe dat voedsel nodig is, namelijk 'dat niemand verloren gaat, maar dat ik hen allemaal laat opstaan op de laatste dag'. Vier maal maar liefst herhaalt Jezus dat woord in deze uitleg daar in de synagoge van Kapernaüm. Het brood voor onderweg is geen doel in zichzelf.

Jezus zoekt deelgenoten op zijn weg naar Gods koninkrijk. Deelgenoten in zijn onderdoorgang. Zijn leven is hun leven en omgekeerd: hun leven is zijn leven. Of zoals de kerkvader het verwoordt bij het uitreiken van het brood bij de communie: 'ontvang wie je bent: lichaam van Christus'.

En dat brengt ons tenslotte bij de reactie van hen die het lichaam van Christus vormen: de leerlingen. Zij vinden dit harde, ergernis wekkende woorden. Wij zijn meestal te vroom om ons daarin echt in te kunnen inleven. Want wij willen nog wel eens twifelen, maar om Jezus ergerniswekkend te noemen. Dat gaat ons te ver. Maar de discipelen gingen dat niet te ver. Wat zij verbijsterend vinden is dat Jezus zegt, dat hij zijn leven zal geven voor het leven van de wereld (6,51). Want als hij hun brood is, zijn zij op hun beurt deelgenoten in zijn communie, zijn offergang. Dan komt de ware betekenis van viaticum wel heel dicht bij: deelgenootschap 'for better and for worse', zoals de trouwgeloften zeggen. Als we er over na willen denken wat dat betekent in onze eeuw, moet u eens bladeren in dat indruk wekkende, dikke boek 'Getuigen voor Christus', dat het leven van alleen al ruim 2000 rooms-katholieke Nederlandse bloedgetuigen uit de twintigste eeuw beschrijft.

De leerlingen schrikken terug voor dat deelgenootschap. Twee namen spelen daarbij een rol: Petrus en Judas. De een prijst Jezus om zijn woorden van eeuwigheids waarde en Judas wordt aangewezen als degene die teleurgesteld verraad pleegt. Wij zijn geneigd om ons achter Petrus te scharen en Judas als de mislukkeling te beschouwen die wij in ieder geval niet zijn. Want we zijn tenslotte 'nette kerkchristenen'. Maar dat is toch te kort door de bocht. De leerlingen zijn in de Schrift een gezamenlijkheid, een collectief, zoals de kerk dat ook is: lichaam van Christus. Petrus en Judas, zij zijn in het evangelie twee aspecten van lidmaatschap die ieder lid van het lichaam in zichzelf moet herkennen. Hoe dat in zijn werk gaat? Zij allen krijgen van Christus het brood uitgereikt, zonder een enige uitzondering. En door dat weerloze deelgenootschap dat Jezus hen aanbiedt, worden zij uitgenodigd hun eigen positie daarin te kiezen. En ook Petrus was wat dat betreft geen haar beter dan Judas, toen daar op die binnenplaats in Jeruzalem waar de haan kraaide.

Dat mag ons bemoedigen om, onderweg met het viaticum, met die wankele Petrus toch onze rotsvaste momenten te beleven als wij met hem zeggen:

Heer, naar wie zouden wij anders gaan,
in uw woorden vinden wij eeuwig leven.

+ In de naam van de Vader
en de Zoon
en de heilige Geest.

Ds. Hans Uytenbogaard is emeritus predikant en oud secretaris eredienst van de Protestantse Kerk in Nederland